

Molnár Dávid: Versőrlő malomnak korpája? Filefalvi Filiczki János költői életműve

Europica varietas. Dissertationes 4

Budapest: L'Harmattan–Tokaj-Hegyalja Egyetem, 2024, 568 l.

MÓRÉ Tünde

HUN-REN BTK Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs, Lendület kutatócsoport

ORCID: 0000-0002-1131-5660

Kicsoda Filefalvi Filiczki János? Mekkora az életmű? Milyen verseket írt, és érdemes-e ezeket ma is olvasni? Ezek mind olyan kérdések, amelyekre a választ sokáig egyetlen gépiratban hozzáférhető disszertáció igyekezett megválaszolni, amelynek a szerzője Bencédy József volt, elkészültének ideje pedig 1946.¹ Filiczki tulajdonképpen ismeretlen szerzőnek számított a magyarországi irodalomtörténeti kánonban. Molnár Dávid kötete a felsorolt kérdések mellett arra is igyekszik választ adni, hogy Filiczki miért kophatott ki a népszerű szerzők közül. Az impozáns, majdnem 600 lapos monográfia a L'Harmattan Kiadó és a Tokaj-Hegyalja Egyetem gondozásában jelent meg az *Europica Varietas Tokajiensis* című sorozatban. A sorozat, nevéhez híven nem egyetlen korszakra, vagy témára koncentrál, a Dissertationes alsorozat eddig megjelent kiadványainak a hívószavai Nepomuki Szent János, Enea Silvio Piccolomini és a Bibliotheca Corviniana voltak. Jelen kötet a 17. század eleji latin nyelvű költészet vidékére kalauzolja az olvasót, és három nagyobb egységre tagolódik: az első blokk Filiczki életrajzát tárgyalja, a második a költői életművet mutatja be, míg a harmadik a kapcsolati hálóját dolgozza fel szócikkekben. A kötetet életrajzi adatok, a költői művek listája és kronológiája, incipitmutató és a képek jegyzéke zárja. A monográfia print és online változata között egy különbség van: utóbbit azért is érdemes beszerezni, mert a nyomtatott kiadásal szemben a képanyaga színes. A könyv emellett, hogy a lehető legteljesebb képet igyekszik adni a szerzőről és munkásságáról, az alkalmi költészet kutathatóságát is problematizálja, ugyanis Filiczki költészete kizárólag alkalmi szövegekből áll. Az aprónyomtatványok mellett két kötetet is összeállított: a 32 műből álló *Xenia natalitiát* (Prága, 1604) és a 351 szöveget tartalmazó *Carminum libert* (Bázel, 1614).

1 BENCÉDY József, „Filiczky János élete és költészete” (MTA Irodalomtudományi Intézet, 1946), 7-2. fond, MTA Irodalomtudományi Intézet, Archivum.

A Filiczki-életmű feldolgozását és közzétételét a már említett doktori értekezés óta a kutatók többször sürgették. Szentmártoni Szabó Géza,² Imre Mihály³ és Kecskeméti Gábor⁴ írásai egy-egy szövegről közöltek részletes elemzést. Mindannyian hangsúlyozták Filiczki elfeledett státuszát, valamint azt is, hogy kortársai második Ovidiusként emlegették a szerzőt. A magyarországi mellett a szlovák és cseh kutatók is egyre nagyobb figyelmet fordítottak az életműre, ennek egyik fontos állomása Sebastian Krasnovský 2021-es szakdolgozata,⁵ amely átfogóan elemzi Filiczki önreprezentációját. Molnár Dávid a monográfia bevezetőjében, a szakirodalmat áttekintve hangsúlyozza, hogy a kiindulópont szinte kivétel nélkül Petrus Lotichius Secundus *Bibliotheca Poeticája* volt. Lotichius 1628-ban megjelent munkájában 169 férfi és négy női költő életrajzát gyűjtötte össze enciklopédikus jelleggel, ezek között olvasható Filiczki János néhánylapos biográfiája is. Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedben részletes elemzések készültek egy-egy szövegről, költészetével kapcsolatban jórészt a Pirnát Antal által megfogalmazott sommás ítélet maradt érvényben: „tudós dilettantizmus”.

A kötet első nagy egysége Filiczki életrajzának részleteit tárja fel. Molnár leginkább két forrástípusra támaszkodik: az egyetemjáráshoz kapcsolódó matrikulákra, album amicorum bejegyzésekre, valamint a költői életműre, a versekből kinyerhető adatokra. A források kijelölik azt is, hogy életének melyik része válik hozzáférhetővé. Az album amicorum (1600) előtti, valamint a peregrinációja utáni évekkkel (1617–1622) kapcsolatban erős sejtéseket, valószínűsíthető eseményeket közöl a kötet, amely összefügg azzal, hogy Filiczki életének ezen szakaszaiban hiányzik az a közeg, amely a kor alkalmi költészetének alapvető táptalaja volt: az oktatás. Molnár iskoláról iskolára követi Filiczki peregrinációját, a lehető legnagyobb pontossággal feltárva az érzéket, távozást és az egyes helyszínekhez kötődő személyeket, kapcsolatokat. Ez az egység módszertanilag arra kiváló példa, hogy az alkalmi költészet miért tartozhat mai napig a kedvelt történeti források közé. Ezzel elsősorban ahhoz a kutatási irányhoz kapcsolódik a szerző, amely az alkalmi szöveget a humanista kapcsolati hálózatok elemzésére használja fel – például Nagy Andor a brassói elitre vonatkozó kutatásai szintén jelentős mértékben támaszkodtak az alkalmi szövegekre.⁶

Ez egyben elvezeti az olvasót ahhoz a problémához, amely az alkalmi költészet kutatásánál rendre felmerül. Hogyan olvassuk és értelmezzük ezeket a műveket? Molnár részletes képet ad az alkalmi költészet fogalmának nem túl hosszú előtörténetéről. Kitér a modern definíciós kísérletekre, illetve alapos magyarázatot fűz a néhol igencsak képlékenynek tűnő értelmezési keretekhez. Emellett a korabeli praeceptumirodalom meghatározó szerzőinél is kutakodik, hogy képet

2 SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, „Janus Pannonius és a szekszárdi apátúr”, in *Summa: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére*, szerk. MACZÁK Ibolya, Pázmány irodalmi műhely: Tanulmányok 7, 288–300 (Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2007).

3 IMRE Mihály, „Kulturális és önreprezentáció feszültségei: Filiczki János verses ajánlásai Szenci Molnár Albert zoltároskönyvéhez”, in *Bibliotheca et Universitas: Tanulmányok a hatvanéves Heltai János tiszteletére*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor és TASI Réka, 187–207 (Miskolc: Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, 2011).

4 KECSKEMÉTI GÁBOR, „Filiczky János (csaknem) ismeretlen köszöntőverse”, in KECSKEMÉTI és TASI, *Bibliotheca et Universitas...*, 149–156.

5 Sebastian KRASNOVSKÝ, „Johannes Filiczki as a Renaissance Man. Identities and Self-fashioning” (Bécs: Central European University, 2021).

6 NAGY Andor, *Tisztviselői életpályák: A brassói szász vezető elit társadalmi érvényesülése (1650–1750)*, Korall könyvek (Budapest: Korall Társadalomtörténeti Egyesület, 2024).

alkosson arról, hogy milyen kategóriákat használtak a ma alkalmi költészetként számontartott szövegeknél a kora újkorban. Nagy súllyal van jelen Julius Caesar Scaliger poétikai rendszere. A posztumusz megjelent, hét könyvből álló poétikai áttekintés igen részletes kategorizálási rendszert tartalmaz az alkalmi műfajokra vonatkozóan, amelyeket a legtöbb kompendiumszerző csupán átfogó jelleggel tárgyalt a *silvae* címszava alatt. Molnár saját meghatározást is közöl, amely a szövegek társadalmi szerepére koncentrálna: „az ajándékgazdaság kulturális csereterméke.” (128.) A fejezet arra hívja fel a figyelmet, hogy a kora újkori és a modern rendszer teljesen eltérő szempontokat érvényesít a szövegekkel kapcsolatban, amelyek nem feltétlenül békíthetők össze.

A harmadik nagy egység Filiczki János lírai életművét veszi szemügyre közelebbről. Molnár kronológiai rendben tárgyalja a szövegeket, 1603 és 1622 között, összesen 25 tételben. Egy-egy tétel hasonlóan épül fel. Az alapvető kiadási adatok, fellelhető példányok, szerzők és címzettek ismertetésével kezdődik, a versek bemutatásánál előtérbe helyezi az allúziók, imitációk, áthallások, előképek rendszerének megmutatását. Ez a megoldás szoros kapcsolatot teremt a párhuzamosan készült és 2023-ban megjelent kritikai kiadással,⁷ a kötet szinte annak kommentárjaként is olvasható. Ennél azonban fontosabb, hogy a szerző azt a szempontot választotta, amely leginkább reprodukálhatja a 17. századi olvasó percepcióját a versekkel kapcsolatban. „Én [a monográfus – M. T.] Ovidius hangnemét és témáját kerestem benne, míg a kortárs Pataki Füsüsnek [Pataki Füsüs János – M. T.] ez eszébe sem jutott. Filiczki méltatóival együtt ő is az Ovidius-utalásokat és -allúziókat fedezte fel rögtön Filiczki szövegeinek olvasásakor. Másképp olvassuk a verseket, mint a 17. században.” (353.)

A „másképp olvasás” tapasztalata az, ami meghatározó élmény a monográfia olvasása során. A kötet egyszerre hasznosítja Scaliger aprólékos rendszerét, és mutat rá annak számos ellentmondására. Az alkalmi költészetet tárgyaló fejezetet a szerző, hogy nem feltétlenül használták ezeket az előírásokat a versek alkotásakor, viszont Filiczki költészetének bemutatásához mégis kiindulópontként szolgálnak, akár olyan szempontból is, hogy egy-egy szöveg milyen mértékben felel meg a Scaliger által közölt műfaji követelményeknek. Hasonló kettősség mutatkozik meg a költői életmű értékelésénél. Molnár többször leszögezi, hogy a romantikus élményszéttika felőli olvasás szükségszerűen kudarcra van ítélve olyan versek esetében, amelyek nem ezzel a céllal íródtak, a verseket elemző fejezet mégsem mellőzheti teljesen azt, hogy ez alapján orientáljon az életmű minőségével kapcsolatban.

A Filefalvi Filiczki János költészetét feldolgozó monográfia több évtizednyi lemaradás pótlására vállalkozott: Molnár kiegészítette az életrajzot, térképre tette, kontextualizálta és kiadta a teljes költői életművet, rendet teremtett az alkalmi költészet labirintusában, aprólékos kapcsolati hálót rajzolt fel, kijelölte azokat a további irányokat, amelyek az életmű módszeres kutatásához vezethetnek. Noha a hiánypótló kifejezés lassan elcsépeledtnek hat a tudományos munkák esetében, jelen kötetre érvényes jelző. Az alkalmi költészet az utóbbi évtizedben egyre nagyobb kutatói érdeklődést váltott ki, vizsgálata időszerű és szükséges, de ahogy a *Versőrlő malomnak korpája* is tanúsítja, zavarbaejtő jellege sem tűnt el. Véleményem szerint a kötet egyik legfőbb eredményei közé tartozik, hogy egy, a modern olvasóknak nehezen hozzáférhető és megérthető korpuszt az irodalomtörténeti módszertan segítségével elérhető közelségbe hozott.

7 Iohannes FILICZKI DE FILEFALVA, *Carmina quae exstant omnia*, szerk. MOLNÁR DÁVID, Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum: Series nova 20 (Budapest: Reciti Kiadó, 2023).